

Tartalom

Az Erdélyi Magyar Filozófiai Társaság lapja
Kiadja a LIBROFIL – az EMFT kiadója
Megjelenik negyedévente Kolozsváron

Alapítási év 2009

VI. évfolyam 1. (XIII.) szám, 2014. január

Főszerkesztő: Egyed Péter

A szám vendégszerkesztői: Dr. prof. Fehér M. István,

Lengyel Zsuzsanna Mariann

Szerkesztőség: Bene Adrián, Nagy Réka, Rigán Lóránd,

Soós Amália-Mária (szerkesztőségi titkár),

lapszámfelelős), Zuh Deodáth

Szerkesztőtanács: Gál László, Horányi Özséb, Laczkó Sándor,

Losoncz Alapár, Seregi Tamás,

Mészáros András, Ungvári Zsófi Imre,

Valastyán Tamás, Veress Károly

Korrektúra: Szabó Beáta

Levelezési cím: office@emft.ro
Támogatók:

A lapszám tanulmányai az Eötvös Loránd Tudományegyetem
BTK Filozófia Intézetének MTA-ELITE Hergenaueritka
Kutatócsoportjában, az MTA Támogatott Kutatóhelyek Iródjája
támogatásával készültek.

A borító fotóját Kiss Boglárka készítette.

Grafikai arculat: Gregus Zoltán

Műszaki szerkesztés: Metaforma Kft., www.metaforma.ro

ISSN 2067-2268

Előszó 5

Fehér M. István

Hermenautika és humanizmus..... 10

Nyírő Miklós

A mediális esemény ősi eszméje és ontológiai újraelészítése
a *Léti érték*ben..... 110

Jani Anna

Wilhelm Dilthey: történetiség, individualitás, hermenautika..... 144

Lengyel Zsuzsanna Mariann

Szabadság és végeesség hermenautikai nézőpontból.

Heidegger dialógusban Kanttal..... 161

Kiss Andrea-Laura

A konverziós hisztéria manifestációi és a gondolat
kimondhatóságának problémája..... 184

Lurcza Zsuzsanna

Metafizika és metafizika-politika

Európa új konstellációjában..... 200

Cseri Kinga

Az egyidejűség hermenautikája..... 229

Ignác Zsuzsanna

Rudolf Bultmann és a hermenautika..... 251

Bognár László

Filmidő, Arisztotelész, Zénon – közlétség..... 274

KRÉMER Sándor Rorty, Fish és Shusterman a megértésről, az értelmzéséről és a művészetéről.....	313
--	-----

Előszó

MIRÓÁR VERES Ildikó Az itt-lét, a hiány, a betegség és a halálapasztralat Kérdésfeltevések és argumentációk Király V. István fenomenológiai-ontológiai munkáiban.....	327
---	-----

BUDOÁR MÁROSÁN Bence Péter Dialoguskiáltások (A <i>Szót érteni egymással</i> című kötettről).....	355
---	-----

LENGYEL Zsuzsanna Mariann Hiány, filozófia, kritika – alapfönomének a hazai filozófia kutatásban (Recenzió Veres Ildikó tanulmánykötetéről).....	362
--	-----

A Pázmány Péter esztetogoni érsék által 379 éve alapított Bölcsészettudományi Kar az Eötvös Loránd Tudományegyetem leg-
régibbi folyamatosan működő fakultása, ahol a jelenlegi képzési szer-
keztben kiemelt szerepet kap a mester- és doktori képzés, az interdisz-
cipinárius programok és az intézetekben folyó tudományos műhelyek,
kutatócsoportok munkája. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán
1993 óta folyik PhD-képzés jelenleg öt doktori iskolában (filozófia-
tudományi, irodalomtudományi, művészettörténeti, nyelv tudományi,
történettudományi és zenetudományi), 72 doktori program kereté-
ben. A Filozófia Doktori Iskola – korábban Kalemén János, jelenleg
Boros Gábor vezetésével – az ELTE BTK Filozófia Intézetének,
valamint Művészetelméleti és Média-kutatási Intézetének keretében
működik, e két intézet tanszékeit integrálja. E képzési szerkeztet
retein belül a hallgatók a következő kilenc doktori oktatási programon
vehetnek részt (zárójelben a programok vezetői): *Analtikus filozófia*
(Kalemén János CNHAS), *Antik és középkori filozófia* (Steiger Kornél
CS), *Esztétika* (Radnóti Sándor DSc), *Fenomenológia* (Ullmann Tamás
CS), *Filozófia, méltóság és kultúranelmélet* (Gyöngy Péter DSc), *Hermeneutika*
(Fehér M. István MHA), *Morál- és politikai filozófia* (Ludassy Mária
DSc), *Újkori filozófia története* (Boros Gábor DSc), valamint *Logika és
tudományfilozófia* (E. Szabó László DSc) szakirányon szerezhhetnek tu-
dományos fokozatot. Az egyéni tehetség gondozás ismert formái a
Filozófia Intézetben a szakkollegiumok (Eötvös Collegium, Matthias
Corvinus Collegium), a tudományos diákköri munka (TDK, OTDK),
a tutorálás, a honorátori képzés, a demonstrátori intézmény, a doktori
képzés, valamint a nemzetközi tapasztalatszerzést segítő mobilitási
pályázatok: elsősorban az Erasmus, a CEEPUS és az egyetemenkénti
együttműködési programok. A hat féléves doktori képzés részét ké-
pezi a szakmai ismeretek elmélyítése, a kutatási módszerek elsajátítása,
a kutatói, oktatói habitusokhoz kapcsolódó készségek fejlesztése és a
publikációs kötelezettség; továbbá az egyetem nemzetközi kapcsolatai
révén kiemelkedő teljesítményű nyújtó hallgatók számára lehetőség van
külföldi egyetemeken programjában való részvételre és *avantielle*, kettős
témavezetés mellett végzett doktori tanulmányok folytatására.

Lengyel Zsuzsanna Mariann

Hiány, filozófia, kritika –

alapfenomenének a hazai filozófia kutatásában

Recenzió Veres Ildikó tanulmánykötetéről¹

A Pro Philosophia Kiadó munkatársai 1999-ben indították útjára *A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai* című sorozatot, melynek 13. köteteként látott napvilágot a 2011-es esztendőben Veres Ildikó tanulmánykötete, Tonk Márton előszavával (1–16).² E könyv a szerző több mint két évtizedes magyar filozófiatörténeti munkásságának 1998 és 2010 közötti időszakából tartalmaz reprezentatív válogatást olyan írásokból, melyek nagyobb része hazai és nemzetközi konferenciákon hangzott el. Noha a kötetből már több ismertetés és laudáció is napvilágot látott,³ ötömöt és megüszitelhetést jelentett számomra a szerzőnek a jelen recenzió megírását illető felkérése, mivel egész eddigi munkája egy olyan hagyomány láncolatába illeszkedik, melynek ápolását magam is lényegi feladatnak tekintem.

Nem túlzás azt állítani, hogy Veres Ildikó – a kolozsvári (Egyed Péter, Tonk Márton, Ungvári Zrínyi Imre és Veress Károly), pozsonyi (Mészáros András), budapesti (Fehér M. István, Gárgó Gábor, Mester Béla, Percz László) és pécsi (Somos Róbert) kutatókkal egyetemben – a magyar filozófiatörténeti kutatások

1 Az írás az MTA-ELTE Hermeneutika Kutatócsoport keretében az MTA TKI és az MTA Bolvári János Kutatási Ösztöndíj (BO/00053/13/2) támogatásával készült.

2 Veres Ildikó: *Hiány – filozófia – kritika: válogatott tanulmányok a magyar filozófia történetéből*. Sorozatszerk. Laczó Sándor, Tonk Márton. Pro Philosophia Kiadó – SZTE Társadalomelméleti Gyűjtemény, Kolozsvár – Szeged 2011.

3 Lásd Borondi Lajos: Az erkölcs erkölcselensége: Veres Ildikó filozófiai tanulmányai, *Székfoglalás* 4. (december) 2011; Dávid István: Újabb tanulmányok a magyar filozófia történetéből, *Erdélyi Múzeum* 2013/2, 143–144.

'80-as években kezdődő, újabb szakaszának egyik alapító tagja, aki e szakmai közösség elismert kutatójaként nem kis mértékben járult hozzá a saját filozófiai múltunk feldolgozására irányuló rendszertan-*kutatások elindításához*.⁴ S nem utolsósorban már a '90-es évek elején elsőként vállalta magára és szorgalmazta – a miskolci Egyetem Filozófiatörténeti Tanszékének docenseként – e hagyomány oktatásának a filozófiai élet tudományos-oktatási intézményeibe való bevezetését. Elsődleges kutatási területe Brandenstein Béla bölcselete és a 'kolozsvári iskola', amely erdélyi protestáns filozófus-teológusok munkásságát is magában foglalja, de kezdetről fogva nagy hangsúlyt fektetett olyan alternatív tradíciók elemzésére is a magyar filozófia történetében, melyek nem tartoznak kanonizált hagyományba. A „hosszú” és „rövid” magyar filozófiatörténet-írás hipotézisének szembesítésében (Hánák Tiborhoz kapcsolódva)⁵ a rövid bölcseleti múlt mellett érvélő – második – megközelítést helyeztél előtérbe, melynek értelmében (1) a magyar filozófiai gondolkodás (nem a középkeleti magyar irodalommal, hanem a 19–20. század fordulóján) Böhm Károly filozófiai elemnyével veszi kezdetét, (2) továbbá lényegi szempontú válik, hogy miként kerülhetők el a nemzeti öngigazolás és az ebből fakadó demonstratív történetírás veszélyei. A tudományos tárgyilagosság kérdéseit helyezve előtérbe, a kötet nem elszívetlen vizsgálja a magyar filozófiatörténetet, hanem az ún. „komparatív hermeneutika”⁶ módszertani keretén belül helyezi el, melynek a klasszikus schleiermacheri (pszichológiai) jelentésén túlmutató fogalma a szerző alapítványként jelenik meg a magyar filozófiatörténeti diskurzusban.⁶ Ennek az eszmétörténeti koncepcióként is definiálható modellnek a keretében hangsúlyozza azt, hogy hermeneutikai elemzéssel „szövegrendszerben igazolható hatások” vannak a nyugati és a magyar filozófusok gondolatjai között, ame-

4 Lásd Hanák Tibor: *Az elfelejtett reményesség. A magyar filozófiai gondolkodás a század első felében*. 2. kiad. Gondozól, Budapest 1993, 13–24.

5 Veres Ildikó kifejezését használom.

6 Schleiermacher „divinonotikus és komparatív eljárásmod”-ról ír Schleiermacher, Friedrich: *A hermeneutika fogalmáról F. A. Wolf felfedezésével és a tanszéknyitással áttekintésben*. In: Bacsó Béla (vál.): *Filozófiai hermeneutika. A Filozófiai Függetlenség Kiskönyvtára* 4. köt., Budapest 1990, 29–60, különösen: 43, 53.

Ilyek termékeny egymásra hatása *egyres esetében* a hazai gondolkodók eredetiségének elsőbbségét jelenti.⁷ Az érem egyik oldala az, hogy a magyar filozófiai hagyomány nem ismerhető meg csupán önmagából, szervez részét alkotja a recepció, adaptáció és az európai filozófiai kulturális áramlatok közvetítése is. Másfelől e megközelítés túl azon, hogy érzékelni engedti hazánk eleven és közvetlen kapcsolatát Európával, az Európára nyitott szellemi légkört, szembesíteni kíván azzal is, hogy a hazai gondolkodók sok tekintetben „hamarabb leírtak bizonyos összefüggéseket, mint huszadik századi nyugati kortársaik”.⁸ A szerző szerint e vizsgálati módszerrel végső soron kimutatható, hogy a hazai filozófiai kultúrában is születtek európai szintű, eredeti koncepciók.

A kötetben négy tematikus rendbe sorolva – I. *A hiány mint „objektum”*; II. *Abstrakciók és filozófiai rendszerek*; III. *Brandenstein Béla bölcselvények segítségével*; IV. *Filozófia és kritika* – 15 tanulmány kapott helyet.⁹ Az írásokat nehéz lenne egyetlen fogalom alá besorolni a részleteiben kifejtteni, mivel a szöveg nem monografikus jellegű, a tanulmányok haza szerkesztésű, tematikus csoportok alkotnak, céljuk nem valamely filozófus teljes gondolkodásának bemutatása, hanem néhány kulcskérdés szisztematikus elemzése, melyek mentén a szerző jó érzékkel emel ki hangsúlyokat. Az alapfönetmenének elemzése során gazdag és terjedelmes anyagot vesz figyelembe, a magyar filozófia alapos, mélyreható ismeretéről tanúskodik, ilyen formán a kötet akár a magyar filozófia sajátos metszetében áttekinthető történeteként is olvasható. Természetes viszont, hogy e tárgyú gazdagosság és az egyes írások önállósága csak kompromisszumok

7 Veres Ildikó: *Hiány – filozófia – kritika*, 28.

8 Veres Ildikó: *Hiány – filozófia – kritika*, 21.; vö. 150.

9 I. fejezet 1. *A hiány és a tükör – Benegyzés helyett*; 2. *Hiány és élethiány – Elhatárolás a „nem-igazság”*; 3. *Hiány és belkesimert Varga Béla bölcselvényben*; 4. *A végletekig hiányteremtés – Makkai Sándor vallásbölcsélete*; 5. *Kantnál a hermeneutikánál és a dialéktikánál továbbmég*; 6. *Az ortodox „ortodoxitásról”* – ... Rámai József gondolkozásközlésében; II. fejezet 7. *Ramatyfi-filozófiák – filozófia rendszerek: Böhm Karoly és Brandenstein Béla*; 8. *Abstrakciók és a „monogén filozófia”*; III. fejezet 9. *Kartagánról, a „magánlevegő”*; 10. *Brandenstein Nietzsche-képe*; 11. *Brandenstein Béla filozófiai antropológiája*; 12. *Brandenstein Béla „nyelvi játéka”*; IV. fejezet 13. *Matthiasok a filozófia jámborai és jöngifői*; 14. *A barátok és szervek szívfolygói*; 15. *Miért nélkülözhetetlen a bírálata?*

ánán valószulhatott meg, helyenként elkerülhetlenné tett bizonyos ugrásokat a gondolamenetben, máskor pedig keresztvonalakat (ismétléseket). Még ha kezdetben nem is mindig magától értetődő a gyantúlan olvasó számára, hogy miért éppen a választott tematika mentén épülnek föl a fejezetek, a teljes kötet ismeretében már bizonyítható nyerc, hogy a tanulmányok tematikus sokszínűségük ellenére rejtek szálaikon is kapcsolódnak egymáshoz, amennyiben a magyar filozófiatörténet olyan olvasatának irányába mutatnak, amelynek keretében gyökereket tekintve mindvégig egy egységes szempont felől közelítünk meg a vizsgált témaköröket; a kötet legfőbb érénye, hogy végső soron felépit egy koherens Brandenstein-olvasatot. Ebből a szempontból talán nem lényegtelen előzmény az az emlétkonferencia, melyet Brandenstein Béla születésének 100. évfordulójára (2001) Veres Ildikó rendezett Miskolcon, s a konferencia résztvevőinek a közös eszmecsereket során alkalmuk volt mélyebben is megismerkedni Brandenstein Béla szellemi hagyatékával és sajátos kételyeiről (német-magyar) filozófiai nyelvezetével.¹⁰

Az első fejezet (*A hiány mint „objektum”*, 17–142) tézise, hogy több hazai filozófus (Böhm Karoly, Hamvas Béla, Varga Béla, Makkai Sándor, Tavaszgy Sándor és Révay József) gondolkodása vizsgálható többől a szempontból, hogy egész rendszerük megközelíthető egyetlen kulcsfogalom: a hiány filozófiai problémája felől, amelyre természetesen egymástól eltérő filozófiai-teológiai válaszokat adnak. A hiány Veres Ildikó állítása szerint a magyar filozófiatörténeti művekben kétféle szempontból is értelmezhető: 1) művészetfilozófiai kontextusban (amely írások a szerző jelen kötetében nem szerepelnek) és 2) a nemzeti filozófia kontextusában, amelyben az erdélyi magyarság kisebbségi léhelyzete és e színházció etikai-filozófiai értelmezése kerül előtérbe.¹¹ Noha a motívációk hasonlóak az egyes megközelítésekben, a hiány – már Arisztotelész, Heidegger és Sartre által is tárgyalt – kérdése mégis egészen sajátos vonatkozásokban merül föl. Böhm Karolyt, akinél az életvilág és a tudományok szintjén döntő az igazság eréje, e probléma az én

10 Veres Ildikó (szerk.): *Brandenstein Béla emlékégyem*. Miskolci Egyetem – Mikes Intentional, Hága 2005.

11 Veres Ildikó: *Hiány – filozófia – kritika*, 20.

és a másik viszonylatában foglalkoztatva, ezzel szemben Hamvas Bélát a karnevál nem igaz problémája kontextusában. Egy nem keresztény szakrális metafizika keretében abból kiindulva, hogy hazugság az egész világ, a tirokfenomént nevezi meg a hiány sajátos formájaként, amely ebben a formában csupán az elleplezés, elfedés és megfőzéses cselekvési-értelmezési technikáit jelentheti, így nincs tér a titok eredeti szakrális teológiai fogalma számára, amely a keresztényiség centrumához vezethető. Veres Illdikó tolmácsolásban Varga Bélánál a hiány a bűn és bűnhődés lélektani kérdésén keresztül válik hangsúlyossá, melyet csupán a lelkiismeret, az én lehetősége a döntésre s ennek keretében az igazság érvényesülése képes megszüntetni. Maktkai Sándor viszont vallásfilozófiáján belül arra keresi a választ, miként járul hozzá egymástól eltérő módokon a hit értelem és képzelet mint közvetítő a különböző hiányok megszüntetéséhez. Míg az értelem és képzelet a kiliso valóságra ad magyarázatot, végső soron világmagyarázatokat hív életre, addig a hit munkája befele hatoló és a végtelen hiányteret, valamint a halált orvoslja az emberben. Ezután – a szerző interpretációja szerint –

a kolozsvári iskola egyik meghatározó egyénisége, Lavaszky Sándor a kisebbségi lét, a nemzeti identitás és európaiság összefüggésében keresi a továbblépés lehetőségeit, s a kötet bemutatja, hogy a hermeneutika és a dialektikai teológia összekapcsolódásán keresztül miként talált új utakat a hiány kérdésének közösségi aspektusa felé. Révai József ezzel szemben az individuálitás és szabadság felé.

E megglátások fényében nyújt bevezetést a második fejezet (*Abszolútum és filozófiai rendszerek*, 143–182.) Böhm Károly és Brandenstein Béla gondolataiba. E szakasz nemcsak azért lehet érdekes, mert több ponton is kibontakozik a két filozófus közötti párhuzam, amelynek lényegi eleme, hogy egy teista metafizika keretén belül mindkettő számára az Abszolútum alkotója rendszertől vonatkoztatási pontját, és a kanti-fichtei rendszertélfogás kritikai adaptációja, de emellett világossá válik az is, hogy Böhm az ind filozófia (egy nem keresztény vallási fellogás) egyes elemét építi be a rendszerébe.

A szerző gondolatmenete Böhm Károly megértéselméletét összekapcsolja a gadameri hermeneutika egyes elemeivel, másfelől

arra is rákérdez, miként foglalkoztak Böhm tanítványai, valamint Brandenstein Béla elmélet-filozófiai-teológiai és gyakorlati szempontból a „nemzeti filozófia” létének kérdésével. Az a probléma áll a középpontban, hogy a *nemzeti, kisebbségi lét problémáira* az Abszolútum-filozófiák mennyiben keresnek eltérő vagy éppen hasonló válaszokat mint az egzisztenciát középpontba helyező elgondolások, többek között a Hamvas Béla által képviselt szakrális metafizika irányvonalai.

A kötet harmadik fejezete (*Brandenstein Béla bölcselétének szegmensei*, 183–258.) elsősorban Pauler Ákos tanítványának, a saarbrückeni egyetem tanáraként tevékenykedő Brandenstein Bélának a (1901–1989) bölcselétől emel ki igen lényeges szempontokat. Elsősorban a fő művének tekinthető harkötetes, először német nyelven íródott *Bölcséleti alapvetés (Grundlegung der Philosophie)* című munkáját elemzi. Minután egy-egy állomásként a szerző kitér arra, hogy a hazai katolikus-újiskolászika egyik képviselőjeként Brandenstein miért éppen a protestáns Kierkegaard-ról és Nietzsche-ről írt monográfiákat,¹² olyan, mintha a gondolatmenet egy ponton félbe szakadna: ez azonban érthető, amennyiben Veres Illdikó e monográfiák tekintetében Brandenstein bölcselétének planzibilizációja érdeklő, s nem önmagában Kierkegaard vagy Nietzsche. Az alcímek alapján az olvasó talán mégis elvárja, hogy a fejezet bemutatja és elemzi Brandensteinnek a Nietzsche-ről és Kierkegaard-ról mint filozófusról írt interpretációit.¹³ A szerző számdékáinak megfellelően ez minden bizonyval azért hiányzik, mert e gondolati kiterő mindenekelőtt an-

12 Brandenstein Kierkegaard-tanulmányát 1934-ban és Nietzsche-recepcióját 1943-ban monográfiaként jelentette meg, e köteteket a 2000-es években adták ki újra reprint kiadás formájában, amikor Brandenstein gondolkodását a hazai kutatás felfedezi magának. (Lásd Brandenstein Béla: *Kierkegaard*. Frankfurt, Budapest 1934. Újabb kiadás: Brandenstein Béla: *Kierkegaard tanulmányai*. Kairosz, Budapest 2005, 1–150. Brandenstein Béla: *Nietzsche*. Szent István Társulat, Budapest 1943, 1–504. A reprint kiadás: Brandenstein Béla: *Nietzsche*. Szent István Társulat, Budapest 2002, 503 oldalon.) Kiegészítésként olvasható még egy korábbi tanulmány is: (Brandenstein Béla: *Nietzsche kultúrakritikája és kultúrájának jövő alakulása*. Pallas Ny., Budapest 1933, 1–28.)

13 III. fejezet: Kierkegaard, a „magánkeresztény”? Brandenstein Nietzsche-kepe. In: Veres Illdikó: *Hiány – filozófia – kritika...*, t. m. 185–197.; 198–210.

nak megalapozásaként szolgál, hogy Brandenstein miként építi be az antropológiai elemet a filozófia rendszerbe. Antropológiájának alapfölképeként a „teljes tudat” jelenik meg, amely arra utal, miként aktualizálódik a tudat önmaga előtt is rejtett tudása, de ez a fogalom messze túlmutat Freudon és a tudatalanon, lényegibb kapcsolatban áll azzal, amit *omnitikamk*, törekvésnek nevezünk. A heideggeri-gadameri hagyomány keretében ezt a folyamatot leginkább a *Vorgang*, a fogalmi előrenyúlás fejezi ki, egy olyan előzetesség, melyben megértünk olyasmit, ami végső soron majd csak a gondolkodás tárgyán teljesül be. Husserl ezt a folyamatot kategorialis szemléletként írja le. Az ehhez hasonló új fogalmakra való tekintettel elemzi a következő szakaszban a szerző Brandenstein sajátos fogalomalkotási és diskurzustechnikáját, melyben meghatározó a számmazásából és a nevelhetőségből adódó kétnyelvűség és a 'nyelvi játékok' alkalmazása.

Az utolsó *Filozófia és kritika* (259–319.) című fejezet elsőként a 20. század első felének magyarországi vitakultúráját mutatja be, amely 1938 és 1944 között a Magyar Filozófiai Társaságnak a Magyar Tudományos Akadémián tartott rendszeres vitafórumait jellemezte a korabeli filozófiai közéletben Brandenstein Béla elnöksége alatt, s a viták anyagára az *Athanasium-Tár* hasábján jelent meg.¹⁴ E disputákról szólva a szerző részletesen kitér arra, hogy a filozófiai élet képviselői (különösen Halász-Nagy József és Brandenstein Béla) milyen érveket és általános érvényű elveket fogalmaznak meg két alapvető problémával: az európai filozófia 1. jelenkori helyzetével és 2. jövőjével kapcsolatban. E vitakultúra folytatásaként további jelentős eseményeként válnak láthatóvá ezután a Lukács György körül csoportosuló tanítványi kör egyik tagjának, Heller Ágnesnek a szennvedélyektől és érzelmektől szóló, a '70-es években, még az emigráció előtt írott (Plessnerhez, Lukácshoz, Husserlhez, Wittgensteinhez kapcsolódó) fiatalkori írásai, melyek a filozófus-per árnnyékában születtek. E hellei nézőpont figyelmeztet arra, hogy a valóságos társadalom miként reprodukálja újra feltartóztathatatlanul az érzelmeik elidegenedé-

sét, közöltük például a barátság (és szeretlem, bizalom, őszinteség, szabadságy) veszélyeztetettségét, miközben élvezet bennünket egy döntő kérdéshez, ami nem más, mint „az érzelmeinek szerepének és funkciójának kérdése lehetséges emberi jövőnk szempontjából”.¹⁵ Mint Veres Pálkó jelzi, ez a kérdésfeltevés azért is figyelemre méltó, mert igen kevésbé jellemző a korabeli hazai filozófiai kontextusra, ahol az elsősorban keresztény hagyományból építkező hazai gondolkodók közül még kevesen foglalkoztak a barátság világi fogalmával, reflexiókban ennek helyét inkább egy keresztény kontextusba ágyazott szeretetfogalom foglalja el (Veres, 287.). Végeztül Hanák Tibor bécsi emigrációban született háromkötetes (*I. Előjegyzett reményezés, II. Az elmaradt reményezés és III. A nélkülözhetetlen bírálattal című*) átfogó filozófiai-történeti elemzésének 1983-as III. tanulmánykötetéhez¹⁶ kapcsolódva értelmezi a szerző azt a koncepciót, melynek a fókuszpontjában a filozófia mint kritika és a kritika beállítódás nélkülözhetetlenségével kapcsolatos belátások állnak. Hanák jelentőségét abban látja, hogy az európai szellemi élet pluralizmusának szemszögéből vizsgálja fel a marxista filozófia által uralt hazai filozófiai térképet, a kor marxizmusának változatait, a Lukács-vitát és a különböző áttörési kísérleteket.

Összességében a fent jelzett kérdéskörök jelzik, hogy e kötet a szerző évek óta tartó kutatásának egy fontos állomása, előremutató eredménye, aktuális kérdésekkel és megoldásokkal, melyek nyomon követése illetve visszakérdélezése számomra legalábbis őszinte filozófiai örömet okozott. Kétségtelen, hogy a szerző komparatív hermeneutikai módszere tanulságos, s több irányba kiterjedt érdeklődésért, alapos tájékozottságról árulkodik. Problémám ezek közül összességében csak egy eszmefuttatással van: más 20. századi gondolkodói áramlatokhoz viszonyítva némileg somlyának és leegyszerűsítőnek tűnik az a kritikai „értelmezés”, amely a tárgyat hazai gondolkodóknál a heideggeri filozófia szórványos

14 *Athanasium-Tár. A Magyar Filozófiai Társaság vitakultúrái 1939–44. Repertórium. Szerk. Kószegi Lajos, társ szerk. Kunssai György és Laczkó Sándor, Pannon Pantheon Conitatus, Veszprém 1998, 1–770.*

15 Heller Ágnes: *Az érzelmektől. Az érzelmeik elmélete*. Gondolat, Budapest 1978, 240., vö. 251.

16 Hanák Tibor: *A nélkülözhetetlen bírálattal*. München 1983.

hazai recepcióját jellemezte.¹⁷ A kötet azonban mindezekkel együtt is hiánypótló munka, különösen a Brandenstein Bélára vonatkozó részek tekintetében, melyek forrásértékű filológiai reflexiókat és kérdésfelvetéseket tartalmaznak,¹⁸ de a tárgy lényegéből adódóan általánosságban is elmondható, hogy a szerző minden tanulmány esetében levélként, hagyatéki kutatásokat végzett.

17 Lásd Veres Istikó: *Hírvy – filozófia – kritika*, 22., 24., 99., 101. Veres Istikó interpretációi láthatóvá teszik, hogy pl. a heideggeri autenticitás–inautenticitás, a titok és a semmi kérdései a kötetben szereplő hazai filozófusok nézőpontjából (pl. Hamvas, Javaszky stb. gondolkodásában) erkölcs- és értékfilozófiai kontextusban értelmeződnek, s ekközben lényegtelenné válik, hogy Heidegger nézőpontjából eredetileg fundamentálonológiai jelentésűek és funkciójuk volt.

18 E gondolatok folytatásaként hamarosan olvasható egy most megjelenés alatt álló újabb kötet Veres Istikó: *Mitverleugnung? a Markovicsoknál – Brandenstein Béla filozófiájának szegmensai 1944-ig (Mitverleugnung im Markovicsoknál – Segments der Philosophie Béla Brandenstein's bis 1944)*, magyar–német, Sodalitas, Wien 2013 (megjelenés alatt).